

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica 30 (2023)

ISSN 2081-3333

DOI 10.24917/20813333.30.13

Patrycja Lipold*

Akademia Sztuki Wojennej

ORCID: 0000-0002-9965-7138

Marian Kopczewski**

Akademia Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki

ORCID: 0000-0002-0402-0477

Skutki konfliktu w Ukrainie dla Afryki w zakresie głodu i perspektyw wzrostu migracji

Wprowadzenie

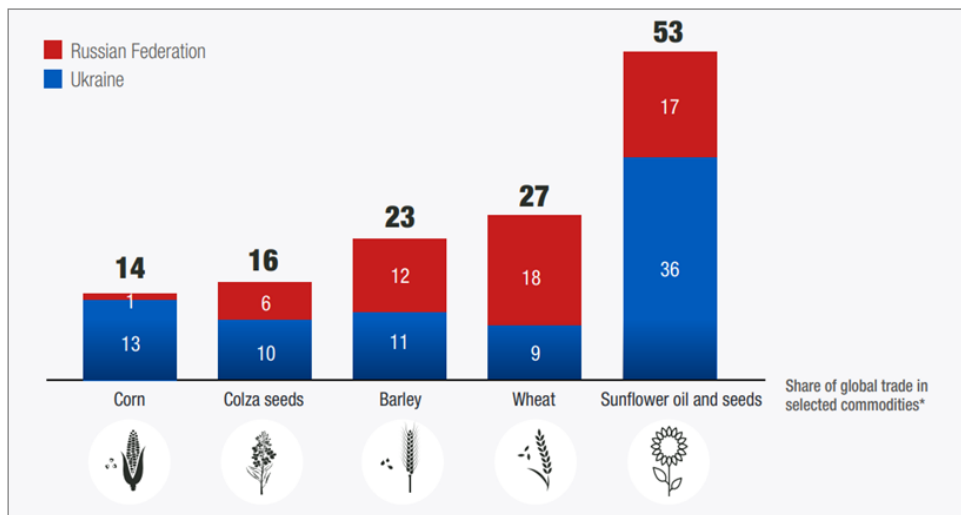
Według danych przedstawionych przez USA Ukraina jest piątym co do wielkości eksporterem pszenicy na świecie, czwartym co do wielkości eksporterem kukurydzy oraz czołowym eksporterem oleju słonecznikowego. Głównym importerem ukraińskiej pszenicy jest Egipt, do którego w 2020 roku Ukraina wyeksportowała 26,4% tego zboża. Wśród krajów afrykańskich ukraińską pszenicę importuje także Maroko (4,25%), Tunezja (4,21%) oraz Libia (2,36%). Spora część eksportu trafia do krajów azjatyckich: Indonezji (11,8%), Pakistanu (10,8%), Bangladeszu (6,39%), Libanu (5,17%), Turcji (4,5%) oraz Jemenu (3,13%) [*Wheat in Ukraine 2023*]. Kraje takie jak Liban oraz Pakistan większość pszenicy na krajowy rynek importują z Ukrainy. Ukraińskie zboże odgrywa także kluczową rolę w programach humanitarnych, ponieważ około połowa pszenicy Światowego Programu Żywnościowego pochodzi z tego kraju [Duggal, Haddad 2022]. Wykres 1 pokazuje, jak wygląda udział Ukrainy, a także Federacji Rosyjskiej w światowym rynku zbożowym.

Rosyjska wojna przeciwko Ukrainie doprowadziła do ogromnych turbulencji na światowych rynkach i do wzrostu cen żywności. Ukraińskie porty zawiesiły działalność z powodu rosyjskiej blokady, a Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) szacuje, że w kraju utknęło około 20 mln ton zebranego zboża. Brak możliwości jego

* lipold@wp.pl

** marian.kopczewski@interia.pl

Wykres 1. Udział Ukrainy i Federacji Rosyjskiej w globalnym rynku głównych zbóż (w %)

Źródło: <https://oec.world/en> (dostęp: 15 lutego 2023).

wyeksportowania spowodował wzrost ryzyka pojawienia się globalnego kryzysu żywnościowego zainicjowanego zmianami klimatycznymi oraz pandemią. Międzynarodowa Rada Zbożowa (International Grain Council) przewidywała, że światowa produkcja zboża spadnie poniżej popytu w sezonie 2022/2023 [How floating sea mines... 2022]. Ograniczenie dostaw z Ukrainy miało spowodować wzrost cen podstawowych artykułów spożywczych (takich jak mąka, chleb, i makaron) oraz zwiększyć inflację żywności przy już i tak bezprecedensowym poziomie globalnego głodu.

Wojna w Ukrainie zakłóca łańcuchy dostaw i zwiększa światowe ceny żywności. W krótkiej perspektywie nie powinno to stanowić zagrożenia dla światowego bezpieczeństwa żywnościowego, choć stawia w trudnej sytuacji kraje rozwijające się, które dotychczas importowały kluczowe produkty z Ukrainy. Wyzwaniem dla tych krajów będzie dalszy wzrost cen żywności, ponieważ może skutkować pogorszeniem ich sytuacji ekonomicznej (w tym wzrostem inflacji i zadłużenia) oraz wzrostem liczby osób żyjących w biedzie, niedożywionych i umierających z głodu. Efektem tego będzie destabilizacja krajów (przykładem mogą być protesty w Libanie, Peru czy na Sri Lance) i presja migracyjna. Wyzwaniem staje się także zapewnienie funkcjonowania pomocy humanitarnej.

Celem artykułu jest analiza sytuacji żywnościowej wybranych krajów Afryki w obliczu możliwych zawirowań związanych z niewystarczającymi dostawami zbóż i powiązaniem z tą sytuacją ryzykiem migracji. Problem badawczy ujęto w pytaniu: „Jak konflikt w Ukrainie wpływa na eksport zbóż do krajów afrykańskich i wynikającą z tego migrację?”. W opracowaniu skupiono się także na sytuacji w Syrii i na problemach związanych z dostarczaniem pomocy humanitarnej na północny zachód tego kraju oraz do Iraku, a także na możliwości wystąpienia fali migracyjnej w obliczu trudnej sytuacji gospodarczej w państwach leżących poza Unią Europejską.

Metoda badawcza bazuje na modelu analityczno-empirycznym i obejmuje głównie metody jakościowe dotyczące eksploracji dokumentów pierwotnych i wtórnych. W artykule wykorzystano informacje, których głównym źródłem są raporty oraz statystyki Biura Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej, Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji, Światowego Programu Żywnościowego oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych. Skorzystano także z narzędzia do wizualizacji danych dotyczących handlu międzynarodowego Obserwatorium Złożoności Gospodarczej.

Niedobór i rosnące ceny żywności

W połowie maja 2022 roku ceny pszenicy w kontraktach terminowych wzrosły do rekordowych poziomów po tym, jak Indie ograniczyły eksport tego zboża w związku z falą upałów. Choć ten kraj nie jest głównym eksporterem pszenicy, jego ruch spowodował wzrost cen na lokalnych oraz międzynarodowych rynkach. Głównymi importerami hinduskiego zboża są Bangladesz, Nepal i Sri Lanka, a także Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA). W latach 2019–2020 Sri Lanka i ZEA importowały ponad 50% swojej pszenicy z Indii, natomiast Nepal – 90%. W związku z tą sytuacją Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW) wezwał Indie do ponownego rozważenia zakazu eksportu, twierdząc, że jego cofnięcie może odegrać znaczącą rolę w łagodzeniu obecnego kryzysu dostaw pszenicy do krajów najbardziej dotkniętych skutkami wojny w Ukrainie.

Według raportu rządu USA w latach 2022–2023 światowa produkcja pszenicy będzie najniższa od 4 lat, zmniejszą się również jej światowe zapasy. Na wzrost cen mają wpływ m.in. 3-krotny wzrost cen nawozów w ciągu roku, susze oraz powodzie i fale upałów, których doświadczyły chociażby Indie. Chiny z kolei, będące największym producentem pszenicy na świecie, ogłosiły w marcu 2022 roku, że zbiory zbóż ozimych mogą być „najgorsze w historii” z powodu obfitych opadów deszczu, które miały miejsce w 2021 roku [Shruti 2022].

Według ONZ liczba osób zagrożonych poważnym brakiem bezpieczeństwa żywnościowego wzrosła w ciągu ostatnich 2 lat ze 135 do 276 mln. Ponad pół miliona ludzi jest zagrożonych głodem – 5 razy więcej niż w 2016 roku. Wojna w Ukrainie napędza tę tendencję: Ukraina i Rosja wspólnie odpowiadają za prawie jedną trzecią światowej produkcji pszenicy i jęczmienia oraz za połowę produkcji oleju słonecznikowego. Sekretarz generalny ONZ António Guterres szacuje, że „dziesiątki milionów” ludzi na całym świecie „popadną w brak bezpieczeństwa żywnościowego, a następnie niedożywienie, masowy głód i kryzys, który może trwać przez lata” [UN-Chef warnt... 2022].

Podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych ONZ w Nowym Jorku w maju 2022 roku Guterres podkreślił, że „Rosja musi pozwolić na bezpieczny eksport zboża przechowywanego w ukraińskich portach” [UN-Chef warnt... 2022]. Równocześnie zaznaczył, że problem nie zostanie rozwiązany bez „przywrócenia produkcji rolnej Ukrainy oraz produkcji żywności i nawozów Rosji i Białorusi na rynki światowe pomimo wojny” [Gbadamosi 2022].

Przedstawiciel Biura Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej Martin Griffith stwierdził w maju 2022 roku, że około 303 mln osób mieszkających

w 69 krajach potrzebuje pomocy humanitarnej i ochrony w porównaniu z 274 mln z grudnia 2021 roku. „Liczba osób, do których chcemy dotrzeć dzięki naszym planom reagowania, wynosząca 202 miliony, jest również o ponad 10% wyższa niż przewidywaliśmy w grudniu zeszłego roku”, powiedział [*Demand for life... 2022*]. Ekspersi są zdania, że za wzrost cen żywności na rynkach światowych odpowiadają: globalny popyt po pandemii, ekstremalne warunki pogodowe, kurczące się zapasy żywności, wysokie ceny energii, zakłócenia w łańcuchach dostaw oraz ograniczenia eksportowe. Obecnie do tych czynników dochodzą jeszcze skutki rosyjskiej inwazji na Ukrainę i trudności w eksportowaniu zboża z tego kraju.

Według Światowego Programu Żywnościowego Organizacji Narodów Zjednoczonych (WFP) w ciągu 8 miesięcy przed inwazją Rosji na Ukrainę przez 7 ukraińskich portów Morza Czarnego wysłano 51 mln ton zboża [Bankova, Dutta, Ovaska 2022]. Po inwazji znaczna część ukraińskich zapasów zboża eksportowego utknęła w rozdartym wojną kraju z powodu uszkodzeń infrastruktury kolejowej, zamkniętych portów i rosyjskich blokad na Morzu Czarnym. Dodatkowe trudności wywołała polityka sankcyjna, zgodnie z którą niektóre porty zostały zamknięte dla rosyjskich statków, co skomplikowało transport także rosyjskiego zboża [Bankova, Dutta, Ovaska 2022].

Badanie przeprowadzone na początku maja 2022 roku przez analityków z Royal Bank of Canada (RBC) wykazało, że jedna piąta światowej floty kontenerowców utknęła w portach. Do globalnych problemów transportowych przyczyniły się także blokady związane z pandemią COVID-19 w Chinach, które wpłynęły na opóźnienie dostaw oraz zwiększenie kosztów transportu.

Półwysep Somalijski

W Afryce najtrudniejsza sytuacja panuje w rejonie Rogu Afryki. Obszar ten doświadcza najgorszej suszy od 40 lat. Trzy ostatnie pory deszczowe były w większości suche, z kolei okres od października do grudnia 2019 roku był jednym z najbardziej wilgotnych okresów i doprowadził do poważnych powodzi w całym regionie odczuwanych przez 3,4 mln osób. Ich następstwem był rój szarańczy, która niszczyła uprawy. W styczniu 2020 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) poinformowała, że Etiopia, Kenia i Somalia walczą z pustynnymi rojami szarańczy o „bezprecedensowej wielkości i destrukcyjnym potencjale”, które niszczą setki tysięcy akrów upraw. W lutym 2022 roku WFP zaapelował o fundusze, jednak zebrano mniej niż 4% tego, co było potrzebne. W ciągu kolejnych 6 miesięcy potrzeby WFP na zwiększenie pomocy w Etiopii, Kenii i Somalii szacowano na 473 mln USD. ONZ stwierdza, że w tym roku na Półwyspie Somalijskim może głodować nawet 20 mln ludzi.

Etiopia doświadcza jednej z najpoważniejszych susz, wywołanej przez anomalię pogodową La Niña po 4 kolejnych nieudanych porach deszczowych. W 2022 roku pora deszczowa przesunęła się po raz kolejny: w kwietniu, miesiąc po jej rozpoczęciu, w Etiopii nadal nie spadł deszcz. Susza jest dla rządu poważnym wyzwaniem: od połowy 2021 roku w południowej Etiopii oraz w suchych i półpustynnych regionach Kenii padło około 3 mln zwierząt gospodarskich. Przedłużająca się susza zagraża gospodarcom w dużej mierze uzależnionym od hodowli zwierząt gospodarskich, pogłębia brak

bezpieczeństwa żywnościowego i powoduje niedożywienie milionów osób [*Ethiopia 2022*: nr 4].

Afrykańskie rządy walczą o kontrolę nad rosnącą inflacją i spadającymi kursami walut. W ciągu ostatniego roku koszt koszyka żywności wzrósł w Etiopii o 66%, a w Somalii o 36% [Snowdon 2022]. Oba kraje są w dużym stopniu uzależnione od pszenicy z państw basenu Morza Czarnego, a zakłócenia w imporcie dodatkowo zagrażają ich bezpieczeństwu żywnościowemu. Koszty wysyłki na niektórych trasach podwoiły się od stycznia 2022 roku, ponieważ sankcje wobec Moskwy ograniczyły eksport i podniosły koszty towarów takich jak pszenica, gaz i ropa. Dodatkowo wzrosły koszty nawozów, co zagraża przyszłorocznym żniwom, ponieważ nie każdy rolnik może sobie pozwolić na ich zakup, więc sadi się mniej roślin [Gbadamosi 2022].

W Kenii liczba osób potrzebujących pomocy wzrosła ponad 4-krotnie w ciągu niecałych 2 lat. Według raportu *Kenya the 2021 short rains season assessment report* susza spowodowała, że problemy związane z pozyskiwaniem żywności dotknęły ponad 3 mln osób, natomiast pół miliona Kenijczyków może doświadczyć nadzwyczajnego poziomu głodu [Gbadamosi 2022]. Brak deszczu doprowadził do spadku produkcji roślinnej o 70%, co w połączeniu z trudnościami w dostawach pszenicy z Rosji i Ukrainy (Rosja dostarcza 67% kenijskiego importu pszenicy, a Ukraina 22%) stawia społeczeństwo w trudnej sytuacji [Gbadamosi 2022].

W Somalii około 6 mln ludzi (40% populacji) boryka się z poważnym brakiem bezpieczeństwa żywnościowego, dlatego istnieje tam realne ryzyko głodu w nadchodzących miesiącach. Organizacje humanitarne ostrzegły, że jeśli deszcze nie nadejdą do czerwca, około 6 mln osób (38% populacji) może być zagrożonych skrajnym brakiem bezpieczeństwa żywnościowego [Gbadamosi 2022]. Z powodu suszy wody potrzebuje 4,4 mln osób. Z tego samego powodu padło prawie 2,1 mln zwierząt gospodarskich, a grozi to kolejnym co najmniej 22 mln – są słabe i wychudzone, co przekłada się na produkcję mleka, głównego źródła pożywienia dla dzieci.

Opady na początku długiego sezonu deszczowego (marzec–czerwiec) były znacznie poniżej normy i nie oczekuje się, że ograniczona ilość deszczu uzupełni źródła wody. Prognozuje się, że La Niña utrzyma się do końca 2022 roku z niskimi opadami, co spotęguje skutki ostatnich suchych sezonów. Ponadto przewiduje się, że susza obejmie nowe obszary geograficzne, zwłaszcza w północno-wschodniej części kraju, co będzie wymagać w nadchodzących miesiącach poszerzenia działań humanitarnych wobec lokalnych społeczności. W Somalii ceny podstawowych i innych produktów żywnościowych znacznie wzrosły, narażając mieszkańców na brak bezpieczeństwa żywnościowego. Wzrosły też ceny zbóż. Na pasterskich obszarach Somalii obecnie potrzebne są 3 kozy, aby kupić 100 kg miłki abisyńskiej (teff), podczas gdy przed suszą wystarczyła do tego 1 koza. Handel żywym inwentarzem zmniejszył się o 40% z powodu niskiego popytu i złej kondycji zwierząt, co poważnie wpłynęło na dochody gospodarstw domowych.

Od października 2021 roku do połowy kwietnia 2022 roku ponad 344 tys. osób zostało przesiedlonych w poszukiwaniu wody, pastwisk i pomocy, w tym 175 tys. w regionie Somalii i 139 tys. w południowym regionie Etiopii (Oromia). Migracje w poszukiwaniu lepszych warunków do życia mają wpływ na edukację dzieci.

Ponad 2 tys. szkół na Półwyspie Somalijskim zostało zamkniętych, w tym 1,8 tys. w Somalii, a 334 szkoły w Oromii. Edukację przerwało ponad 682 tys. uczniów.

Na niektórych obszarach dotkniętych suszą istnieje zagrożenie szerzenia się chorób przenoszonych przez wodę, takich jak cholera [Ethiopia 2022]. W niektórych częściach kraju dostęp organizacji humanitarnych do potrzebujących staje się coraz trudniejszy ze względu na przemoc i związane z nią obawy dotyczące bezpieczeństwa. Do takich obszarów należy wspomniana Oromia (strefy Guji i West Guji) oraz region Konso w Etiopii [Ethiopia 2022]. Efektem konfliktów na tych terenach są zniszczone placówki zdrowia i szkoły, co powoduje, że kryzys ma charakter wieloaspektowy i dotyczy nie tylko odżywiania, ale także edukacji i ochrony zdrowia.

Przeprowadzona w maju 2022 roku przez Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej (OCHA) analiza oceny żywienia i śmiertelności potwierdziła zwiększone ryzyko głodu w Somalii w nadchodzących miesiącach. Prognoza do września wskazywała, że ponad 7,1 mln osób może być narażonych na kryzys, w tym 2,1 mln może się znaleźć w stanie zagrożenia, natomiast ponad 213 tys. – w warunkach podobnych do głodu [Somalia – Drought 2022]. Do końca roku półtora mln dzieci w wieku poniżej 5 lat może cierpieć z powodu ostrego niedożywienia, w tym 386 tys., które prawdopodobnie będą poważnie niedożywione.

Szczególnie wrażliwym miejscem w Somalii jest okręg Baydhabo (Baidoa) w południowo-zachodniej części kraju. Dane Global Acute Malnutrition wskazują, że lokalne społeczności przekroczyły próg głodu, a wskaźniki śmiertelności również wzrosły. Władze poinformowały o ponad 561 tys. osób wewnętrznie przesiedlonych [Somalia – Drought 2022], które pieszo nieprzerwanie napływały z obszarów kontrolowanych przez somalijską islamistyczną organizację terrorystyczną Al Shabaab, zgłaszając po drodze coraz większą liczbę ofiar śmiertelnych wśród dzieci. W okręgu panowały także epidemie odry i cholery.

W 2021 roku sytuacja humanitarna w Sudanie nadal się pogarszała. Trwający spadek gospodarczy ze stopą inflacji na średnim poziomie 360% doprowadził do erozji siły nabywczej i zakłóceń w łańcuchach dostaw, negatywnie wpływając na wszystkie wrażliwe grupy społeczne w Sudanie. Uchodźcy, którzy wcześniej uciekli do Sudanu ze swoich krajów pochodzenia w poszukiwaniu ochrony, pozostawali szczególnie narażeni na skutki degeneracyjnych tendencji gospodarczych, w tym na zmniejszanie się siły nabywczej, ograniczenia dostępności usług oraz brak środków do życia.

Według Kompleksowej Oceny Bezpieczeństwa Żywności (CFSA) 15 mln osób w Sudanie, czyli 34% procent populacji, może cierpieć na niedobory żywności. Liczba ta może wzrosnąć do 18 mln osób (39% ludności) do września 2022 roku. Wzrost liczby osób potrzebujących pomocy wynika z trudności ekonomicznych, słabych zbiorów, niestabilności politycznej, wyższych kosztów żywności i konfliktu w Ukrainie. Sudan jest zależny od importu pszenicy z regionu Morza Czarnego. Obecnie lokalne ceny pszenicy są o 176% wyższe niż w tym samym okresie 2021 roku ze względu na przerwę w dostawach zboża do kraju oraz wzrost cen światowych. Globalny wzrost cen żywności sprawił, że dostęp do niej jest poza zasięgiem milionów ubogich rodzin. Oprócz rosnących cen żywności i transportu na trudności sudańskich społeczności wpływ ma także deprecjacja funta sudańskiego [WFP Sudan country brief 2022].

Liczba uchodźców i osób ubiegających się o status uchodźcy w Sudanie wyniosła na koniec 2021 roku 1 130 547 osób, co stanowiło wzrost o 109 014 osób w porównaniu z rokiem poprzednim. Ponad 800 tys. z nich pochodziło z Sudanu Południowego, a ponad połowa całej populacji mieszkała w Chartumie lub w Nilu Białym. Sudan przyjmował także uchodźców z Etiopii, Erytrei, Republiki Środkowoafrykańskiej, Syrii i Czadu. Spośród wszystkich uchodźców i osób ubiegających się o status uchodźcy 61% mieszkało poza oficjalnymi obozami, na obszarach miejskich lub w osadach, często w odległych miejscach o niewielkim zasięgu usług publicznych oraz organizacji humanitarnych.

W 2021 roku OCHA zapewniło wsparcie w wysokości 100 mln USD etiopskim uchodźcom we wschodnim Sudanie i stanie Nil Błękitny, którzy przybywali tam od listopada 2020 roku, po wybuchu konfliktu w północnej Etiopii. Wsparcie dla wszystkich uchodźców oraz osób starających się o azyl w Sudanie wyniosło 574 mln USD [*Sudan country refugee response plan... 2021*]. Koszt 6-miesięcznego zapotrzebowania netto na finansowanie (w okresie od maja do października 2022 roku) oszacowano na 326 mln USD.

Dużym wyzwaniem w Sudanie pozostają także lokalne konflikty. Walki, które wybuchły w dniach 22–24 kwietnia 2022 roku w Kereneiku i Geneinie w Zachodnim Darfurze, spowodowały śmierć co najmniej 165 osób i przesiedlenie około 98 tys. osób [*WFP Sudan country brief 2022*]. Większość przesiedlonych straciła swój dobytek w wyniku konfliktu, a ich potrzeby w zakresie żywności i środków do życia wzrosły. Realizacja programów humanitarnych została tymczasowo zawieszona ze względu na bezpieczeństwo. Dystrybucja żywności przez Humanitarną Służbę Powietrzną ONZ (UNHAS) stała się ponownie możliwa po wznowieniu lotów do regionu. O pogarszającej się sytuacji humanitarnej informowała na początku czerwca 2022 roku organizacja Save the Children. Według jej doniesień dwoje dzieci zmarło z powodu głodu w Północnym Darfurze, ich śmierć została potwierdzona przez urzędników [*Deaths of... 2022*].

Sahel

Region Sahelu od kilku lat przeżywa narastający kryzys, którego źródłami są zmiany klimatyczne, przesiedlenia ludności, konflikty zbrojne oraz brak bezpieczeństwa. Warunki humanitarne i stan bezpieczeństwa żywnościowego w krajach takich jak Burkina Faso, Niger, Czad i Mali są coraz bardziej złożone i stale się pogarszają. W latach 2015–2022 liczba osób potrzebujących pomocy żywnościowej w nagłych wypadkach wzrosła prawie 4-krotnie, z 7 do 27 mln [*Burkina Faso: Hunger crisis... 2022*].

Kryzysy żywnościowe, zamiast zanikać, jak przewiduje ogólnoafrykański program Czerwonego Krzyża na lata 2021–2030 „Zero głodu”, który ma na celu zapewnienie pomocy żywnościowej osobom znajdującym się w sytuacjach kryzysowych, nasiliły się w całym regionie Afryki Zachodniej, w tym w Burkina Faso, Nigrze, Czadzie, Mali i Nigerii. ONZ szacuje, że w ciągu najbliższych 3 miesięcy nawet 18 mln osób w regionie może stanąć w obliczu poważnego zagrożenia bezpieczeństwa żywnościowego, którego powodem są konflikty, zły stan bezpieczeństwa, głębokie ubóstwo, brak

podstawowych usług, a od czasu rosyjskiej inwazji na Ukrainę również rekordowo wysokie ceny żywności. Przedstawiciel OCHA stwierdził, że w okresie między czerwcem a sierpniem 2022 roku prawie 1,7 mln osób może doświadczyć nadzwyczajnie wysokiego poziomu braku bezpieczeństwa żywnościowego, co spowoduje niedożywienie wielu osób oraz zgony z powodu głodu [*Demand for life...2022*].

Aby przeciwdziałać tej niekorzystnej sytuacji, 1 maja 2022 roku sekretarz generalny ONZ wezwał junty wojskowe w Burkina Faso, Mali oraz Gwinei, aby zagwarantowały powrót do rządów cywilnych. Mali doświadczyło przewrotu wojskowego w sierpniu 2020 i w maju 2021 roku, Burkina Faso – w styczniu 2022 roku, natomiast Gwinea – we wrześniu 2021 roku. W styczniu 2022 roku Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS) nałożyła na Mali surowe sankcje za odmowę przywrócenia rządów cywilnych i zagroziła podobnymi sankcjami wobec Gwinei i Burkina Faso. Wszystkie junty opowiedziały się za okresem przejściowym wynoszącym co najmniej 24 miesiące, natomiast ECOWAS wezwał, aby wybory odbyły się najpóźniej w przeciągu 16 miesięcy.

Sekretarz generalny ONZ podczas rozmów z przewodniczącym ECOWAS (obecnie tę funkcję sprawuje prezydent Senegalu) wspominał o tym, że kraje rozwinięte zobowiązały się w ramach porozumienia paryskiego z 2015 roku, które ma na celu ograniczenie globalnego ocieplenia, do pomocy krajom globalnego Południa w finansowaniu ich przejścia na energię odnawialną i tworzonych przez nie zielonych miejsc pracy. Kwota dofinansowania, do którego się zobowiązano, wyniosła do 100 mld USD rocznie. Guterres wezwał także międzynarodowe instytucje finansowe do umorzenia długów krajów globalnego Południa, aby ich rządy mogły uniknąć niewypłacalności i inwestować w bezpieczeństwo socjalne oraz zrównoważony rozwój. Sekretarz odniósł się także do konsekwencji wojny w Ukrainie dla Afryki. Stwierdził, że konflikt „pogarsza potrójny kryzys: żywnościowy, energetyczny i finansowy” [*UN chief calls... 2022*].

Kryzys w subregionie ECOWAS, zwłaszcza na Sahelu, rodzi szereg pytań związanych z zarządzaniem granicami. Minister spraw wewnętrznych Ghany stwierdził w maju 2022 roku, że łatwość, z jaką rebelianci przekazują broń i materiały do państw Sahelu z Liberii, wskazuje na nieadekwatność ustalonych struktur w zakresie przepisów prawnych, systemów i procedur związanych z zarządzaniem bezpieczeństwem granic. Z kolei minister spraw wewnętrznych Ambrose Dery stwierdził, że leżąca nad Zatoką Gwinejską Ghana jest dotknięta wszystkimi aspektami migracji i ruchów ludności, w tym migracją regularną, nielegalną, uchodźczą, handlem ludźmi i przestępstwami transgranicznymi [*Tawiah 2022*].

Powyższe problemy nie dotyczą jednak tylko Ghany. Od czasu zamachu stanu w Mali w 2012 roku oraz wojny domowej w tym kraju obszar przygraniczny między Burkina Faso, Mali i Nigrem charakteryzuje się niskim poziomem bezpieczeństwa i stabilności z powodu obecności grup zbrojnych, wzrostu przestępczości i napięć między społecznościami. Dostęp do populacji dotkniętych chorobami w niektórych przypadkach jest ograniczony ze względu na poziom bezpieczeństwa, zły stan infrastruktury i brak możliwości dotarcia do niektórych miejscowości. W celu gromadzenia informacji o sytuacji w tych regionach ONZ współpracuje z grupami pomocy humanitarnej i prowadzi 2-miesięczny monitoring w strefie przygranicznej. Od 2018 roku

obszar przygraniczny między Nigrem a Mali jest częściowo kontrolowany przez grupy zbrojne, które poszerzają swoje działania i tworzą strefy wpływów.

Niestabilna sytuacja w zakresie bezpieczeństwa znacznie osłabiła lokalne populacje i spowodowała ruchy migracyjne w regionach przygranicznych Nigru i Mali. W styczniu 2022 roku region Tillaberi w Nigrze przyjął 99 873 osoby wewnętrznie przesiedlone i 36 885 uchodźców z Mali, region Tahoua w Nigrze – 40 416 osób wewnętrznie przesiedlonych i 20 626 uchodźców z Mali, podczas gdy w regionach Gao i Menaka w Mali było zarejestrowanych odpowiednio 49 830 i 12 995 przesiedlonych wewnętrznie oraz 10 212 i 18 801 uchodźców z Nigru [*Suivi de la situation...* 2022].

W Nigerii północno-centralne i północno-zachodnie części kraju dotknięte są wielowymiarowym kryzysem, który ma swoje źródło w długotrwałych napięciach między grupami etnicznymi i religijnymi oraz w atakach grup przestępczych trudniących się *hirabah*¹. W regionie zdarzają się porwania i kradzieże wzdłuż głównych autostrad. W ciągu ostatnich lat kryzys się nasilił, powodując powszechne przesiedlenia w całym regionie. W dniach 23–29 maja 2022 roku starcia zbrojne i bandytyzm doprowadziły do nowych wysiedleń. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) zidentyfikowała około 1,4 tys. osób, które zostały dotknięte atakami. W sumie 1371 osób zostało przesiedlonych do sąsiednich okręgów w stanie Zamfara, Sokoto oraz Katsina. Zgłoszono 78 ofiar, w tym 49 rannych i 29 śmiertelnych [*Nigeria – North-central & North-west flash report 2022*].

Ankieta przeprowadzona przez IOM wśród wewnętrznie przesiedlonych wskazała na następujące przyczyny ruchów migracyjnych: złe warunki życia (913 osób, czyli 44%); uprawa sezonowego rolnictwa (548 osób, czyli 26%); prowadzone operacje wojskowe (323 osoby, czyli 16%); poszukiwanie większego bezpieczeństwa (170 osób, czyli 8%); dobrowolne relokacje (50 osób, czyli 2%); łączenie rodzin (44 osoby, czyli 2%); brak pomocy humanitarnej (22 osoby, czyli 1%) [*Nigeria – emergency tracking tool...* 2022].

Trudna sytuacja jest także w Czadzie, którego rząd 1 czerwca 2022 roku wprowadził w kraju stan wyjątkowy. Ustanawiający go dekret pojawił się w związku z brakiem bezpieczeństwa żywnościowego i niedożywieniem. Światowy Program Żywnościowy oszacował w marcu, że 2,1 mln osób będzie tam cierpieć z powodu poważnego braku bezpieczeństwa żywnościowego, a 1,3 mln dzieci z powodu ostrego niedożywienia. Szacunki ONZ wskazują, że 5,5 mln osób w Czadzie – ponad jedna trzecia populacji – będzie potrzebować pomocy humanitarnej w 2022 roku. Rząd wezwał podmioty krajowe i partnerów międzynarodowych do wspierania potrzebujących zgodnie z „Narodowym planem reagowania”, w bieżącym roku wyraźnie niedofinansowanym [*Chad, food insecurity...* 2022].

Czad jest trzecim najbiedniejszym krajem na świecie, w 2021 roku zajął 113. miejsce na 116 w „Global Hunger Index” – narzędziu opracowanym przez europejskie organizacje pozarządowe, dotyczącym niedożywienia na świecie [*Chad declares „food emergency”...* 2022]. Sytuacja polityczna w Czadzie jest chaotyczna ze względu na

¹ *Hirabah* – kategoria prawna w prawie islamskim obejmująca napad na autostradzie, gwałt i terroryzm.

podejmowane próby zamachu stanu. Destabilizująco na państwo wpływa także konflikt w Darfurze, który rozprzestrzenił się na wschodnie rejony Czadu, doprowadzając do wewnętrznych przesiedleń oraz zakłóceń w funkcjonowaniu lokalnych społeczności. Od 2021 roku krajem zarządza junta kierowana przez generała Mahamata Idriss Deby Itno, syna zmarłego Idriss Deby Itno, który rządził Czadem przez ponad 30 lat.

Dwunastego maja 2022 roku FEWSNET (system wczesnego ostrzegania o głodzie) opublikował analizę dotyczącą pogarszającej się sytuacji w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego i zagrożenia głodem w Burkina Faso. W styczniu tego samego roku organizacje humanitarne umieściły kraj wśród państw o największej liczbie ludności poważnie zagrożonej głodem do lipca 2022 roku. Osoby potrzebujące natychmiastowej pomocy stanowią w tym kraju 16% całej populacji. Zamieszkują region Sahelu (20%) oraz środkowo-północne (17%), wschodnie (17%) i północne (16%) części kraju. Na zagrożenie żywnościowe ma wpływ wieloaspektowy kryzys, który charakteryzuje się konfliktem zbrojnym i przemocą społeczną. Prowadzą one do porzucania ziem uprawnych i przesiedlania się dużych grup, które z kolei wywierają presję na strukturę produkcji i społeczności przyjmujące, tworząc w ten sposób efekt kuli śnieżnej kryzysu żywnościowego.

Według Ministerstwa Rolnictwa Burkina Faso co najmniej 412 tys. ha ziemi zostało porzuconych lub było uprawianych tylko w grudniu 2021 roku, co przyczyniło się do spadku krajowej produkcji zbóż [*Burkina Faso: Hunger crisis...* 2022].

Innymi przyczynami kryzysu w Burkina Faso są czynniki klimatyczne i przyrodnicze, ze znacznymi okresami suszy i postępującym pustynnieniem w strefie północnej. Na sezon rolno-pasterski 2021/2022 negatywny wpływ miała susza, szczególnie w regionach północnym i środkowo-północnym, powodzie, głównie w części wschodniej, oraz ataki ptaków ziarnożernych w regionie Sahelu. Do rosnącego deficytu żywności przyczyniła się także wysoka inflacja, która wynikała z ograniczenia handlu transgranicznego, dostaw niektórych surowców i towarów (spowodowanych wojną w Ukrainie) oraz społeczno-ekonomicznymi skutkami pandemii COVID-19.

Próbą rozwiązania trudnej dla regionu Sahelu sytuacji była wizyta prezydenta Senegal i przewodniczącego Unii Afrykańskiej (UA) Macky'ego Salla w Rosji (3 czerwca 2022). Prezydentowi i przewodniczącemu towarzyszył również były premier Czadu Moussy Faki. Według biura afrykańskiego prezydenta spotkanie odbyło się, aby „odblokować zapasy zboża i nawozów, których blokada szczególnie dotyka kraje afrykańskie” [Escalonilla 2022].

Kreml ze swojej strony poinformował, że przywódcy omawiali „kwestie współdziałania Rosji z Unią Afrykańską, w tym rozszerzenia dialogu politycznego oraz współpracy gospodarczej i humanitarnej” [Escalonilla 2022]. Według mediów prezydent Senegal zwracał uwagę na globalne konsekwencje konfliktu w Ukrainie: „Przyszedłem, aby poprosić o uświadomienie sobie, że nasze kraje, nawet z dala od teatru wojny, są ofiarami tego kryzysu gospodarczego” [Escalonilla 2022]. Po spotkaniu poinformował, że prezydent Rosji „wyraził chęć ułatwienia eksportu ukraińskiego zboża”, a ułatwienia mają dotyczyć także transportu rosyjskiej pszenicy oraz nawozów. Sall nie skonkretyzował jednak treści przeprowadzonym rozmów i nie przedstawił szczegółów poczynionych postanowień.

Uchodźcy syryjscy i sytuacja w Syrii

Według danych opublikowanych 17 maja 2022 roku przez Światowy Program Żywnościowy (WFP) i agencję ONZ ds. uchodźców (UNHCR), syryjscy uchodźcy przebywający w obozach w Iraku są narażeni na alarmujący brak bezpieczeństwa żywnościowego. W Iraku przebywa prawie 260 tys. syryjskich uchodźców, większość z nich mieszka w regionie Kurdystanu. Ponad 95 tys. przebywa w obozach, z czego 72 tys. otrzymuje pomoc żywnościową oraz finansową pochodzącą z WFP.

Według WFP 86% uchodźców przebywających w obozach jest narażonych na brak bezpieczeństwa żywnościowego, którego powodem są trudności gospodarcze oraz finansowe. Syryjskie rodziny po dekadzie konfliktu egzystują w trudnych warunkach ekonomicznych, mają długi, których nie są w stanie spłacić, a możliwości podjęcia pracy są ograniczone. Na niedobór zatrudnienia miała wpływ przede wszystkim pandemia, podczas której część pracujących przeniosła się do nieprzewidywalnej pracy w szarej strefie. Trudną sytuację syryjskich uchodźców pogorszyły dodatkowo dewaluacja irackiego dinara oraz wzrost cen spowodowany konfliktem w Ukrainie. Czynniki te spowodowały, że migranci poszukują własnych sposobów na kryzys, jednak w efekcie często pogarszają już i tak trudną sytuację. Uchodźcy kupują żywność na kredyt, zmniejszają wydatki na podstawowe potrzeby i sprzedają majątek, a dzieci są zachęcane do porzucenia szkoły i rozpoczęcia pracy, aby wesprzeć rodzinny budżet.

Agencja WFP twierdzi, że pilnie potrzebne są fundusze dla 72 tys. uchodźców przebywającym w irackich obozach. Aby kontynuować comiesięczną pomoc finansową oraz żywnościową dla nich, WFP potrzebuje około 10,1 mln USD. Przedstawiciele WFP oraz UNHCR stwierdzili, że „bez wymaganych funduszy dziesiątki tysięcy osób będą cierpieć z powodu coraz poważniejszego braku bezpieczeństwa żywnościowego”. Ally Raza Qureshi, przedstawiciel WFP w Iraku, i Jean-Nicolas Beuze, przedstawiciel UNHCR w tym kraju, dodali, że „są to poważne wskaźniki, które podkreślają pilną potrzebę wsparcia zagrożonych syryjskich uchodźców, których dotyczą obecne trudności gospodarcze w Iraku” [*Syrian refugees in Iraq... 2022*].

Trudna sytuacja panuje także w samej Syrii. Determinują ją rosnące ceny żywności, ograniczony dostęp do wody i elektryczności oraz upalne lata. Martin Griffiths, przedstawiciel ONZ ds. humanitarnych i koordynator pomocy w sytuacjach nadzwyczajnych, poinformował Radę Bezpieczeństwa ONZ, że poziom wody w Eufracie, z której korzysta około 5,5 mln osób w Syrii, spada do krytycznie niskiego poziomu, ograniczając dostęp do wody pitnej oraz zagrażając dostawom energii elektrycznej.

Griffiths odwołał się do niedawnego ostrzeżenia Światowego Programu Żywnościowego, według którego w najbliższych miesiącach mogą nastąpić kolejne cięcia w programie żywnościowym, jeżeli ceny żywności będą rosły, a program nie będzie odpowiednio dotowany. Obecnie w północno-zachodniej części Syrii konieczne będzie cięcie racji żywnościowych, które mają wynosić 1177 kilokalorii – nieco ponad połowę zalecanego dziennego spożycia.

Równocześnie koordynator zwrócił uwagę na konieczność finansowania programów humanitarnych i wywiązywania się donatorów ze złożonych obietnic. Zobowiązania na 2022 rok stanowią mniej niż połowę wymaganego przez ONZ finansowania

w wysokości 10,5 mld USD. Równocześnie podczas majowej konferencji w Brukseli darczyńcy obiecali pomoc w wysokości prawie 6,7 mld USD – w tym 2,4 mld przeznaczonych na rok 2023 i na później. Griffiths powiedział: „to największy apel w historii kryzysu w Syrii, ponieważ mamy największą w historii liczbę potrzebujących ludzi”, odnosząc się również do deklarowanej pomocy finansowej, którą wcześniej określił jako „przyjemną dla oka sumę pieniędzy” [Syria: „Largest-ever number”... 2022].

Obecnie potrzeby humanitarne Syrii są największe od początku konfliktu. ONZ szacuje, że od pomocy uzależnionych jest około 14,6 mln obywateli kraju, co jest najwyższą odnotowaną liczbą. Na brak bezpieczeństwa żywnościowego narażonych jest 12 mln osób, co oznacza wzrost o 51% w porównaniu do 2019 roku. Najtrudniejsza sytuacja panuje w północno-zachodniej części Syrii, kontrolowanej przez jednostki kurdyjskie. Na kryzys gospodarczy nakłada się tam konflikt zbrojny, w efekcie czego od pomocy uzależnionych jest 4,1 mln mieszkańców regionu (z czego 81% to kobiety i dzieci). Do około 2,4 mln z nich dociera pomoc transgraniczna zatwierdzona przez Radę Bezpieczeństwa ONZ. Część pomocy udzielana jest przez Syrię, jednak dostawy narażone są na ataki, ponieważ trasa, którą jest dostarczana, biegnie wzdłuż linii frontu.

Zezwolenie Rady Bezpieczeństwa ONZ na dostarczanie pomocy humanitarnej do północno-zachodniej Syrii wygasa 10 lipca 2022 roku. W połowie maja członkowie Rady wyrażali przeciwstawne poglądy dotyczące konieczności jego przedłużenia. Rezolucja zezwalająca na dostarczanie pomocy do Syrii została przyjęta po raz pierwszy w 2014 roku. Zakładała dostawy przez 4 przejścia graniczne, nawet bez zgody rządu syryjskiego. W 2020 roku 3 z tych przejść zostały wyłączone z rezolucji i pozostało tylko jedno (Bab al-Hawa), przez które można było dostarczać żywność.

Lynn Welchman, członkini Niezależnej Międzynarodowej Komisji Śledczej ds. Syryjskiej Republiki Arabskiej, stwierdziła, że dostarczanie pomocy musi bazować na przejrzystej i bezstronnej ocenie humanitarnej, niezależnie od tego, w jaki sposób jest ono realizowane. Dodała też: „Należy usunąć wszelkie przeszkody w pomocy humanitarnej. Obejmuje to te, które zostały spowodowane sankcjami, nawet jeśli nieumyślnie” [UN Syria Commission calls... 2022].

W podobnym tonie wypowiadał się przewodniczący Komisji ONZ ds. Syrii Paulo Pinheiro, który stwierdził:

To moralna obrzydliwość, że rezolucja Rady Bezpieczeństwa została sama w sobie uznana za niezbędną do ułatwienia pomocy transgranicznej w obliczu konsekwentnych naruszeń – przez rząd Syrii i inne strony – ich zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego, aby umożliwić i ułatwić pomoc humanitarną dla potrzebujących cywilów [UN Syria Commission calls... 2022].

Z kolei komisarz Hanny Megally powiedział, że:

strony konfliktu konsekwentnie nie dopełniły obowiązku umożliwienia i ułatwienia szybkiego i niezakłóconego przepływu pomocy humanitarnej dla potrzebującej ludności cywilnej w całej Syrii. To nierozsądne, że dyskusja wydaje się koncentrować na tym, czy zamknąć to jedyne dostępne przejście graniczne w celu uzyskania pomocy,

a nie na tym, jak rozszerzyć dostęp do pomocy ratującej życie w całym kraju i każdą odpowiednią drogą [UN Syria Commission calls... 2022].

Konflikt w Ukrainie zaszkodził stosunkom dyplomatycznym w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, co przekłada się bezpośrednio na zgodę dotyczącą dalszej pomocy dla Syrii. Ponadto, podobnie jak w przypadku innych państw, powoduje trudności gospodarcze: wzrost cen, niedobór niektórych towarów, rosnące bezrobocie i zubożenie mieszkańców kraju. Dostarczanie pomocy humanitarnej utrudniają ataki na personel ratunkowy, transporty i infrastrukturę, jak również wykorzystywanie pomocy humanitarnej do politycznych negocjacji zarówno przez rządowe, jak i przez niepaństwowe grupy zbrojne działające w Syrii.

Nowa fala migracyjna

Według UNHCR w 2022 roku ponad 100 mln ludzi na całym świecie zostało „przymusowo przesiedlonych”. W Europie kilka milionów ukraińskich kobiet i dzieci uciekło przed rosyjską agresją w ciągu kilku miesięcy, natomiast kolejne miliony uciekają przed konfliktami w Etiopii, Burkina Faso, Birmie, Afganistanie czy Demokratycznej Republice Konga. Margaritas Schinas, wiceprzewodniczący Komisji Europejskiej odpowiedzialny za sprawy migracyjne, powiedział agencji Bloomberg, że spodziewa się kolejnego kryzysu uchodźczego [Kluth 2022]. Nie będzie on jednak skoncentrowany na wschodzie UE, lecz na południu, a migranci będą docierać do krajów członkowskich UE przez Morze Śródziemne.

Asystent sekretarza generalnego ONZ Amin Awad, który jest koordynatorem ds. kryzysu w Ukrainie, stwierdził, że trudności w dostawach mogą dotknąć około 1,4 mld ludzi na całym świecie. Taki wniosek wynika nie tylko z trudności związanych z eksportem zboża, ale również z przerwania łańcucha dostaw. Niektórzy analitycy ostrzegają, że plany Rosji obejmują sprowokowanie masowych przepływów migracyjnych do Europy w wyniku kryzysu żywnościowego na kontynencie afrykańskim oraz w innych regionach, takich jak Bliski Wschód.

W 2022 roku na wszystkich szlakach migracyjnych prowadzących do Europy notowano wyższą presję migracyjną niż rok wcześniej. Do 5 czerwca zachodnim szlakiem śródziemnomorskim do Hiszpanii dotarło 13,5 tys. migrantów, natomiast w pierwszych 5 miesiącach 2021 roku było to niecałe 10 tys. migrantów. Do Włoch przybyło 21,7 tys. osób (do 12 czerwca 2022), natomiast w analogicznym okresie 2021 roku – 17 tys. Z kolei do Grecji drogą lądową oraz morską przybyło 4,4 tys. cudzoziemców, a w 2021 roku – 3 tys. Należy wspomnieć także o Cyprze, do którego udaje się coraz więcej nielegalnych migrantów. W 2021 roku na wyspę dotarło prawie 12 tys. osób, a w roku 2022 presja nie maleje. Minister spraw wewnętrznych poinformował, że w okresie od stycznia do marca na Cypr przybyło prawie 5 tys. osób.

Wysoką presję migracyjną potwierdzają statystyki marokańskiej straży przybrzeżnej. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Maroka poinformowało, że w 2021 roku udaremniono 63 121 prób nielegalnej migracji, z kolei w pierwszym kwartale 2022 roku ten północnoafrykański kraj udaremniał 14 746 takich prób. Maroko stało

się ważnym punktem tranzytowym dla migrantów, przemieszczających się głównie z Afryki Subsaharyjskiej do Europy. Według raportu w 2021 roku władze marokańskie rozbiły 256 siatek przemytu migrantów, z czego 52 w pierwszym kwartale 2022 roku. Maroko jest zarówno krajem tranzytowym, jak i przyjmującym migrantów. Obecnie przebywa tam 19 620 uchodźców i osób ubiegających się o azyl z ponad 48 krajów [*Morocco foiled... 2022*].

Osoby te są zarejestrowane przez UNHCR, który zapewnia dostęp do procedur azylowych, ściśle współpracując z władzami Maroka w ramach Narodowej Strategii Imigracji i Azylu (SNI A). Zapewnienie ochrony jest konieczne ze względu na rosnące potrzeby – liczba uchodźców i osób ubiegających się o azyl prawie się podwoiła w ciągu ostatnich 2 lat.

Presja migracyjna wzrosła także na centralnym szlaku śródziemnomorskim, na którym to kierunku nastąpił prawdziwy boom. Do łodzi docierających do Włoch z Afryki dołączyły także inne, które swoją podróż zaczynają w Turcji, a regionem szczególnie dotkniętym nielegalną migracją z Turcji jest Kalabria. W 2021 roku na wybrzeża Kalabrii przybyło ponad 7 tys. migrantów, a w roku 2022 już ponad 4 tys. To około 20% wszystkich osób przybyłych do Włoch, ponieważ na Sycylię dotarło w bieżącym 2022 roku około 16,8 tys. cudzoziemców (stan na 12 czerwca) [Mira 2022]. Władze spodziewają się dalszego wzrostu presji migracyjnej na wybrzeże kalabryjskie i starają się go zmniejszyć: włoska straż przybrzeżna przejmuje łodzie płynące z kierunku tureckiego i odholowuje je na sycylijskie wybrzeże. Zmiana szlaku związana jest także ze zmianą narodowości przybywających do Włoch migrantów: służby rejestrują coraz więcej Azjatów, szczególnie z Syrii, Afganistanu, Iranu i Iraku. Wśród narodowości afrykańskich dominują obywatele Egiptu oraz Tunezji.

Firma ubezpieczeniowo-finansowa Allianz Trade przeprowadziła badanie, z którego wynika, że rosnące ceny żywności mogą doprowadzić do niepokojów społecznych w niektórych krajach, szczególnie w państwach położonych w Afryce oraz na Bliskim Wschodzie. Wymieniono kraje takie jak Algieria, Tunezja, Bośnia i Hercegowina, Egipt, Jordania, Liban, Nigeria, Pakistan, Filipiny, Turcja i Sri Lanka. Są to kraje zależne od importu żywności lub będące importerami żywności netto. W badaniu sklasyfikowano także państwa takie jak Chiny, Arabia Saudyjska, Kazachstan i Bahrajn jako wrażliwe na rosnącą inflację produktów żywnościowych, jednak o ograniczonym potencjale konfliktów społecznych ze względu na posiadane przez nie zasoby finansowe [*Steigende Lebensmittelpreise könnten... 2022*]. Podkreślono, że wzrost cen żywności może doprowadzić nie tylko do niepokojów społecznych, ale także do zmiany i obalenia rządów w niektórych krajach. Wnioskiem płynącym z tego badania jest stwierdzenie, że jeśli społeczność międzynarodowa nie wykarmi mieszkańców tych krajów, nakarmi konflikty, których efekty mogą być widoczne w UE w postaci nowej fali migracyjnej.

Podsumowanie

Rosyjska agresja na Ukrainę jest dla państw rozwijających się kolejnym – po pandemii COVID-19 – wyzwaniem gospodarczym, które zagraża ich bezpieczeństwu żywnościowemu. Ograniczenie produkcji i eksportu zbóż z Ukrainy i z Rosji, a także rosnące

koszty surowców energetycznych i nawozów powodują wzrost cen żywności. Konflikt w Ukrainie wpływa na bezpieczeństwo żywnościowe na 3 główne sposoby.

Po pierwsze, powoduje bezpośredni wzrost cen niektórych produktów z powodu ograniczenia ich podaży. Rosyjska blokada portów na Morzu Czarnym uniemożliwia eksportowanie ukraińskich artykułów najczęściej wybieraną drogą morską. Także Rosja napotyka na utrudnienia w eksporcie żywności z uwagi na działania wojenne i wprowadzone przeciwko niej sankcje (np. utrudnienia w przeprowadzaniu transakcji finansowych czy obsłudze rosyjskich statków). Ogranicza zatem eksport, by zwiększyć ceny produktów i uzyskać polityczny wpływ na zagranicznych partnerów.

Po drugie, wojna wpływa pośrednio na rynek rolno-spożywczy, powodując wzrost cen surowców energetycznych. Podniesienie cen ropy i gazu skutkuje zwiększeniem kosztów produkcji i transportu, co przekłada się na wyższe ceny żywności. Wyższe ceny gazu oznaczają także wzrost cen nawozów sztucznych, w których produkcji wykorzystuje się ten surowiec. Co więcej, Rosja ogranicza eksport nawozów, aby wywierać nacisk na importujące je państwa.

Po trzecie, wojna ogranicza możliwości dostarczania międzynarodowej pomocy humanitarnej, zwiększając jej koszty. Zatrzymanie dostaw z Ukrainy powoduje problemy w działaniu niektórych agencji pomocowych. Światowy Program Żywnościowy (WFP) sprowadzał z Ukrainy ponad 50% pszenicy, która trafiała do potrzebujących m.in. w Etiopii, Jemenie czy Syrii.

Ze względu na powyższe członkowie OECD, w tym USA i państwa UE, powinni podjąć działania zmniejszające ryzyko zaburzeń bezpieczeństwa żywnościowego i wzrostu cen produktów rolno-spożywczych na świecie. W tym celu należy zrezygnować z wprowadzania ograniczeń własnego eksportu. W krótkiej perspektywie wskazane jest zwolnienie rezerw strategicznych tych państw, aby ustabilizować światowe ceny i zapewnić dostawy do państw najbardziej uzależnionych od importu żywności. W dłuższej perspektywie warto rozważyć zwiększenie obszaru kluczowych upraw, aby uzupełnić ewentualne ubytki zbiorów z Ukrainy czy z Rosji, a także wesprzeć odbudowę rolnictwa w Ukrainie. UE i USA powinny też zwiększyć finansowanie pomocy humanitarnej, aby pokryć rosnące potrzeby organizacji międzynarodowych. Konieczne może się okazać nawet wprowadzenie ułatwień (poprzez ograniczenie sankcji) dla eksportu żywności i nawozów z Rosji. Państwa, które starają się doprowadzić do międzynarodowej izolacji Rosji, nie powinny bowiem stwarzać wrażenia, że chcą osiągnąć swoje cele polityczne kosztem mieszkańców państw rozwijających się.

Jak pokazują doświadczenia z różnych konfliktów wojennych, a dziś także z konfliktu w Ukrainie, niezależnie od regionu masowe migracje ludności wiążą się z występowaniem nowych problemów oraz potrzeb zdrowotnych i żywnościowych. Im większa skala migracji i im większe różnice w sytuacji żywnościowej między krajem pochodzenia a krajem docelowym, tym większe wyzwania dla systemów gospodarczych, do których trafiają uchodźcy. Potencjalne ryzyko głodu oraz potrzeby żywnościowe mieszkańców Ukrainy powinny zostać szybko zidentyfikowane, by zapewnić im właściwą pomoc i umożliwić podjęcie celowanych działań zapobiegawczych. W ocenie ekspertów kluczowe jest precyzyjne określenie problemów żywnościowych występujących w Ukrainie i w biednych krajach afrykańskich, gdyż dobre rozeznanie w tym

zakresie pozwoli przygotować system w tych obszarach, w których uchodźcy będą mieli największe i najpilniejsze potrzeby.

Jak wskazują wyniki analiz, część ekspertów uznaje, że:

- Rosja traktuje kryzys żywnościowy jako broń. Wcześniej mówiono tak o źródłach energii, natomiast problemów z żywnością nikt nie brał pod uwagę, szczególnie na poziomie UE. W międzyczasie Rosja rozwijała swój sektor rolno-spożywczy, stając się eksporterem żywności. Również Ukraina jest jej eksporterem, dlatego wojna tych państw momentalnie wpłynęła na sytuację w innych krajach, choćby afrykańskich. Polska, również będąca znaczącym producentem i eksporterem żywności, nie doświadczyła podobnych problemów, chociaż ceny produktów rolno-spożywczych znacznie wzrosły, globalnie niemal o 30%.
- Gospodarka światowa już przed wojną w Ukrainie zmagająca się z licznymi wyzwaniami, jak choćby lockdowny podczas pandemii, zmiany klimatyczne, problemy z energią, tłączy się kryzys migracyjny. Na skutek agresji Rosji doszły do tego problemy z milionami uchodźców z Ukrainy, problemy z żywnością (w tym z dostawami zbóż), kryzys energetyczny i wysoka inflacja.
- Aktualnie mamy do czynienia z trzecią falą szoku ekonomicznego na rynkach światowych. Najpierw globalna gospodarka zmagająca się z pandemią i z wywołanym przez nią wzrostem inflacji, następnie wojna w Ukrainie przyniosła kryzys żywnościowy i energetyczny.
- Społeczeństwa zachodnioeuropejskie przywykły do wolnego handlu bez wąskich gardeł. Wojna to zmieniła. Okazuje się, że nawet jeśli konflikt wydaje się mieć kontekst lokalny, to jednak wykazuje globalne oddziaływanie także na takie potęgi gospodarcze, jak USA i Chiny. W krajach rozwijających się powoduje kryzys żywnościowy, a w wielu częściach globu szybki wzrost inflacji.

Bibliografia

- Bankova Dea, Prasanta Kumar Dutta, Michael Ovaska. 2022. *The war in Ukraine is fuelling a global food crisis*. Reuters. <https://graphics.reuters.com/UKRAINE-CRISIS/FOOD/zjvqkgomjvx/> (dostęp: 6 czerwca 2022).
- Burkina Faso: Hunger crisis – Emergency Plan of Action (EPoA) DREF Operation no. MDRBF017. 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/burkina-faso/burkina-faso-hunger-crisis-emergency-plan-action-epoa-dref-operation-no-mdrbf017> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- Chad declares „food emergency”, urges international help. 2022. Voanews. <https://www.voanews.com/a/chad-declares-food-emergency-urges-international-help/6601589.html> (dostęp: 14 czerwca 2022).
- Chad, food insecurity – Declaration of state of emergency. 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/chad/chad-food-insecurity-declaration-state-emergency-dg-echo-echo-daily-flash-2-june-2022> (dostęp: 6 czerwca 2022).
- Deaths of two children signals looming hunger crisis over Sudan. 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/sudan/deaths-two-children-signals-looming-hunger-crisis-over-sudan> (dostęp: 14 maja 2022).
- Demand for life saving aid up 10 per cent this year: UN relief chief. 2022. United Nations. <https://news.un.org/en/story/2022/05/1118632> (dostęp: 15 czerwca 2022).

- Duggal Hanna, Haddad Mohammed. 2022. *Infographic: Russia, Ukraine and the global wheat supply*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/17/infographic-russia-ukraine-and-the-global-wheat-supply-interactive> (dostęp: czerwca 2022).
- Escalonilla Álvaro. 2022. *Senegal's president meets Putin to tackle Africa's food crisis*. Atalayar. <https://atalayar.com/en/content/senegals-president-meets-putin-tackle-africas-food-crisis> (dostęp: 6 czerwca 2022).
- Ethiopia. 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/ethiopia/ethiopia-drought-update-no-4-june-2022> (dostęp: 14 czerwca 2022).
- Gbadamosi Nosmot. 2022. *War in Ukraine is worsening East Africa's food crisis*. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2022/05/11/ukraine-russia-war-agriculture-food-hunger-crisis-east-africa/> (dostęp: 16 czerwca 2022).
- How floating sea mines are stopping grain leaving Ukraine's ports and making the food crisis worse*. 2022. Euronews. <https://www.euronews.com/next/2022/06/11/how-floating-sea-mines-are-stopping-grain-leaving-ukraine-s-ports-and-making-the-food-crisis> (dostęp: 14 czerwca 2022).
- Kenya the 2021 short rains season assessment report*. Government of Kenya. <https://reliefweb.int/report/kenya/kenya-2021-short-rains-season-assessment-report-february-2022> (dostęp: 8 czerwca 2022).
- Kluth Andreas. 2022. *With 100 million refugees, the migrant crisis has barely begun*. The Business Standard. <https://www.tbsnews.net/bloomberg-special/100-million-refugees-migrant-crisis-has-barely-begun-429354> (dostęp: 6 czerwca 2022).
- Mira Maria A. 2022. *Migranti. Cambiano le rotte, non si fermano gli sbarchi „autonomi” in Calabria*. Avvenire. <https://www.avvenire.it/attualita/pagine/in-450-su-un-peschereccio> (dostęp: 6 czerwca 2022).
- Morocco foiled 63,121 illegal immigration attempts in 2021: Ministry*. 2022. The Sentinel. <https://www.sentinelassam.com/international/morocco-foiled-63121-illegal-immigration-attempts-in-2021-ministry-591292> (dostęp: 14 czerwca 2022).
- Morocco: Factsheet*. 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/morocco/morocco-factsheet-april-2022> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- Nigeria – emergency tracking tool report 277*. 2022. IOM. <https://dtm.iom.int/reports/nigeria-emergency-tracking-tool-report-277-23-29-may-2022> (dostęp: 14 czerwca 2022).
- Nigeria – North-central & North-west flash report #102*. 2022. IOM. <https://dtm.iom.int/reports/nigeria-north-central-north-west-flash-report-102-23-29-may-2022> (dostęp: 11 czerwca 2022).
- Shruti Menon. 2022. *India wheat export ban: Why it matters to the world*. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-61590756> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- Snowdon Gemma. 2022. *Horn of Africa drought: Late rains in Ethiopia, Kenya and Somalia are inflaming hunger, warns WFP*. WFP. <https://www.wfp.org/stories/horn-africa-drought-late-rains-ethiopia-kenya-and-somalia-are-inflaming-hunger-warns-wfp> (dostęp: 10 czerwca 2022).
- Somalia – Drought*. 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/somalia/somalia-drought-dg-echo-un-ocha-ipc-echo-daily-flash-07-june-2022> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- Steigende Lebensmittelpreise könnten in elf Ländern zu Unruhen führen*. 2022. Die Welt. <https://www.welt.de/politik/ausland/article239361459/Afrika-Naher-Osten-Lebensmittelpreise-koennten-in-elf-Laendern-zu-Unruhen-fuehren.html> (dostęp: 15 czerwca 2022).

- Sudan country refugee response plan 2021. End-year report.* 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/sudan/sudan-country-refugee-response-plan-2021-end-year-report> (dostęp: 10 czerwca 2022).
- Suivi de la situation humanitaire (HSM) dans la zone Trois Frontières Mali – Région de Gao.* 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/mali/suivi-de-la-situation-humanitaire-hsm-dans-la-zone-trois-fronti-res-mali-r-gion-de-gao> (dostęp: 10 czerwca 2022).
- Syria: „Largest-ever number” in need, warns UN relief chief.* 2022. United Nations. <https://news.un.org/en/story/2022/05/1118732> (dostęp: 16 czerwca 2022).
- Syrian refugees in Iraq, risk losing access to basic food supplies.* 2022. United Nations. <https://news.un.org/en/story/2022/05/1118472> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- Tawiah Augustina. 2022. *476,400 migrants live in Ghana.* Graphic Online. <https://www.graphic.com.gh/news/general-news/ghana-news-476-400-migrants-live-in-ghana.html> (dostęp: 10 czerwca 2022).
- UN chief calls on juntas in Burkina Faso, Guinea, Mali to hand power back to civilians.* 2022. France 24. <https://www.france24.com/en/africa/20220501-un-chief-tells-juntas-in-burkina-faso-guinea-mali-to-hand-power-back-to-civilians> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- UN Syria Commission calls on Security Council to ensure life-saving humanitarian aid to Syria: „Unconscionable to consider closing last border crossing when needs are at their highest”.* 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/un-syria-commission-calls-security-council-ensure-life-saving-humanitarian-aid-syria-unconscionable-consider-closing-last-border-crossing-when-needs-are-their-highest-enar> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- UN-Chef warnt vor globaler Hungerkrise.* 2022. Die Welt. <https://www.welt.de/politik/ausland/article238839685/Kriegsfolgen-UN-Chef-warnt-vor-globaler-Hungerkrise.html> (dostęp: 15 czerwca 2022).
- WFP Sudan country brief.* 2022. Reliefweb. <https://reliefweb.int/report/sudan/wfp-sudan-country-brief-april-2022> (dostęp: 12 czerwca 2022).
- Wheat in Ukraine.* 2023. OEC. <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/wheat/reporter/ukr> (dostęp: 15 lutego 2023).

The effects of the conflict in Ukraine for Africa in the aspect of hunger and increase in migration

Abstract

The war in Ukraine is disrupting supply chains and increasing global food prices. In the short term, it should not pose a threat to global food security, although it puts developing countries, which until now import key products from Ukraine, in a difficult situation. The decrease in imports from this country can be offset by an increase in supplies from other countries' reserves. The situation will become serious if food exports are stopped by Russia or sanctions prevent transactions with this country. However, the protracted war in Ukraine will cause the greatest problems. It will make it difficult to sow fields and reduce subsequent harvests, which may keep prices high. The Ukrainian Ministry of Agriculture estimates that 80% of the currently used agricultural fields are suitable for sowing in the spring. If the war escalates, this acreage will be further reduced. A further increase in food prices will become a challenge for developing countries. This may lead to a deterioration of their economic situation (including an increase in inflation and debt) and an increase in the number of people living in poverty,

malnourished and dying of hunger. The effect of this will be the destabilization of countries (protests in Lebanon, Peru or Sri Lanka can be an example) and migration pressure. Ensuring the functioning of humanitarian aid is also becoming a challenge. The purpose of the analysis, the food situation and the migration related to it, is to present selected African countries in the face of possible turbulence related to insufficient grain supplies. The research problem was expressed with the question: How does the conflict in Ukraine affect grain exports to African countries and the resulting migration? The report also focuses on the situation in Syria and the problems related to the delivery of humanitarian aid to people in the north-west and Iraq, as well as the possibility of a migration wave, as Africans in the face of a difficult economic situation may try to migrate towards the European Union. The research method was based on an analytical and empirical model and will mainly include qualitative methods, including the exploration of primary and secondary documents.

Keywords: Africa, conflict, export, famine, grain market, migration, Ukraine

